

УКРАЇНСЬКИЙ ЦЕНТР ПОЛІТИЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

Сьогодні: Понеділок, 25 травня

Пошук по сайту

[розширений пошук](#)

[Про Центр](#)

[Новини](#)

[Заходи](#)

[Видання](#)

[Довідник](#)

[Вибори](#)

[форум](#)

[Карта сайту](#)

[Додати у вибрані](#)

Якщо ви помітили орфографічну, стилістичну або іншу помилку на цій сторінці, просто виділіть помилку мишею і натисніть Ctrl+Enter

Шрифт: +2 +1 **нормальний** -1 -2

Соціальна психологія

© При використанні матеріалів обов'язковим є посилання на автора, видання або на сторінку сайту.

Психологічна готовність до політичного вибору

Віталій Духневич,

кандидат психологічних наук,

старший науковий співробітник

Інституту соціальної та політичної психології

АПН України

Будь-який вибір, що випадає робити людині в процесі її життєдіяльності, – вибір з кількох альтернатив. Цей процес завжди особистісно значущий: він дозволяє індивідові впливати на ту чи іншу подію, ситуацію, їх розвиток. Критерії, за якими робиться вибір, залежать як від внутрішніх мотивів самого індивіда, так і від особливостей ситуації, у якій відбувається процес вибору.

З точки зору політичної психології, про вибір індивіда в певній проблемній ситуації (якими, зокрема, є вибори) варто говорити тоді, коли він зобов'язаний використовувати об'єктивно існуючі обставини (зробити вибір), прийняти рішення, взяти відповідальність.

Відповідальність як соціально-психологічний феномен є прийняття індивідом на себе певних зобов'язань. У випадку політичного вибору відповідальність можна розглядати з двох позицій:

- індивід, що здійснює акт вибору, бере на себе відповідальність за наслідки свого чину, тобто передбачається, що йому не байдуже, як розвиватимуться події в залежності від альтернатив вибору;
- індивід, що здійснює акт вибору, делегує певні повноваження "об'єктові" вибору.

Говорячи про політичний вибір, необхідно вказати на моменти, які є необхідною умовою для здійснення вибору:

- альтернативні об'єкти вибору. Важлива умова: суб'єкт вибору обмежений заздалегідь визначеними альтернативами. Специфіка ж вітчизняної політичної ситуації така, що суб'єкти вибору часто не бачать значущих розходжень між тими чи іншими альтернативними об'єктами вибору;
- суб'єкти, що зобов'язані зробити вибір із запропонованих політичних альтернатив;
- організатори ситуації політичного вибору.

Не менш важливою умовою здійснення політичного вибору в

політичній психології вважається категорія готовності до цього процесу (яка є результатом дії зазначених трьох факторів).

Зупинимось докладніше на понятті готовності до здійснення політичного вибору.

По-перше, поняття готовності можна розглядати з точки зору феномена установки (Д. Узнадзе, О. Імедадзе, О. Прангішвілі, А. Асмолов, Н. Сарджвеладзе). Згідно з Д. Узнадзе, установка охоплює всю особистість цілком: вона „є найважливішим моментом у діяльності людини, найосновнішим, на якому вона – ця діяльність – виростає”. Відповідно до теорії цього вченого, у випадках, коли існують потреба і ситуації її задоволення (ці поняття розглядаються як утворюючі фактори установки), у суб'єкта виникає специфічний стан, який можна характеризувати як схильність, спрямованість, готовність здійснити акт, що може задовольнити цю потребу. В цілому, вся активність особистості залежить від дії тієї чи іншої установки. Установка здійснює “скеровуючий” вплив на всю життєдіяльність особистості. Її активність, діяльність для вирішення певної проблеми є, власне кажучи, не що інше, як процес реалізації установки. Установка є модусом суб'єкта в кожний момент його діяльності, цілісним станом, що принципово відрізняється від усіх його диференційованих психічних сил і здібностей. Установка – це конституюючий фактор внутрішньої психічної організації індивіда.

Згідно з Д. Узнадзе, установка не може належати до категорії вроджених, оскільки поняття “потреба” і “середовище” належать до групи явищ, залежних від умов існування організму, що постійно змінюються. Виходячи з цього, раз назавжди визначених, незмінних, непорушних установок не існує.

Водночас установка виступає як фактор негентропічного порядку. Виражаючи собою порядок, організацію, вона є основою визначеності поведінки. Відтак, якщо установка не реалізується, порушується порядок в організації переживань і дій суб'єкта, що мають місце при здійсненні діяльності, “у них виникають дезорганізація і конфлікти. Установка – фактор, завжди первісно орієнтований негентропічно. Тобто, щоб мінімізувалась імовірність виникнення “безладдя” як у відносинах між людиною та світом, так і в щиросердечному житті самої людини” [1].

Отже, являючи собою диспозицію до певної форми реагування – психологічну організацію внутрішнього середовища індивіда, установка виступає як характеристика цілісного стану суб'єкта психічної діяльності в кожний дискретний момент його активності. Це означає, що практично всі дії суб'єкта в проблемній ситуації підлягають регулюючій функції установки – вищого рівня організації процесів переживань і дій. Іншими словами, **в основі процесу виконання рішення лежить установка**. Але водночас рішення є переживанням зміни установки.

Учні Д. Узнадзе Т. Т. Іосебадзе та Т. Ш. Іосебадзе характеризують установку як “конкретний стан цілісного суб'єкта, його модус, що визначає психофізіологічну організацію, його модифікацію в тій чи іншій конкретній ситуації, готовність до здійснення певної діяльності, спрямованість на задоволення актуальної потреби. Будучи відображенням суб'єктивного (внутрішнього) і об'єктивного (зовнішнього), а також цілісним станом суб'єкта, установка з'являється як опосередкована ланка, “принцип зв'язку” як між окремими його станами, функціями, елементами (в інтрасуб'єктній сфері), так і між цими останніми (чи ж цілісним суб'єктом) і трансуб'єктною реальністю. Установка містить не тільки “каузальний” (спонукання до діяльності, потреба), але і “цілеподібний” момент у вигляді загальної проспективної нерозгорнутої моделі майбутньої діяльності, що своєрідно відбиває її кінцевий результат” [2].

Погляди Д. Узнадзе розвинув Ш. Надірашвілі. Він, зокрема, пише: “Згідно з останніми психологічними даними, перелік основних факторів, що збуджують установку, включає:

1. Фактор потреби. При порівняно детальному розборі в цьому факторі можна розрізнити: а) потребу у вузькому розумінні; потребу в предметах і явищах; б) бажання, що є в людини; в) цілі, до яких прагне людина.

2. Психологічний автопортрет. Під ним розуміємо думку людини про саму себе, що дає їй стимул до одних дій і утримує від інших, не відповідних, на її думку, її особистості.

3. Предметна дійсність. Те, установка якої поведінки формується в людини в кожному конкретному випадку, у першу чергу залежить від предметної дійсності, в якій їй доводиться перебувати. Конкретніше, у цьому факторі поведінки мають міститися такі феномени: а) матеріальні предмети і явища, що актуально “тут і зараз” впливають на індивіда; б) абстрактні та загальні об’єкти, пережиті у вигляді реально даних, що існують незалежно від неї, етичні і моральні цінності, що даються соціально орієнтованій особистості у вигляді об’єктивно існуючих явищ.

4. Соціальні вимоги. Пред’являються людині: а) загальним соціально-культурним середовищем; б) окремими соціальними групами; в) малою референтною групою, у якій живе особистість. Ці вимоги, зрозуміло, постають у вигляді одного цілісного фактора. Однак в тому чи іншому випадку один з них здобуває домінуюче значення.

Відповідно до теорії установки, при впливі на людину зазначених зовнішніх і внутрішніх факторів у неї створюється цілісний особистісний стан, готовність до поведінки, що визначає певний напрямок наступної особистої активності людини... З виникненням у людини установки особливості її пізнання, оцінки і дії визначаються даною установкою... При виникненні в людини установок дії у певному напрямку вона під її впливом зауважує і враховує лише ті предмети і явища, що якимсь чином зв’язані з цією установкою, мають певне значення для її поведінки. Предмети і явища індивідуальні, що не мають значення для установки, залишаються непоміченими...

Установка або орієнтує людину на певні об’єкти, або, навпаки, допомагає ухилитися від них. Цей подвійний напрямок установки часто зовсім не усвідомлюється людиною... Якщо виробити в людини загально-методичну установку на політичні і соціальні питання в двозначних і важких ситуаціях, то їй легко вдається посісти певну ідеологічну позицію” [3].

А. Асмолов [4; 5] розглядає поняття установки з точки зору діяльнісного підходу. “Загальна функція установок будь-якого рівня в регуляції діяльності характеризується трьома моментами: а) установка визначає стійкий цілеспрямований характер перебігу діяльності і виступає як механізм стабілізації діяльності особистості, що дозволяє зберегти її спрямованість у ситуаціях, що постійно змінюються; б) установка звільняє суб’єкта від необхідності приймати рішення і довільно контролювати перебіг діяльності в стандартних, що раніше зустрічалися, ситуаціях; в) (фіксована) установка може виступати як фактор, що обумовлює інерційність, відсталість динаміки діяльності і перешкоджати пристосуванню до нових ситуацій. Установка як готовність до реагування є свого роду носієм, формою вираження того чи іншого змісту в діяльності суб’єкта... Установка ж виступає як форма вираження в діяльності людини того чи іншого змісту – особистісного змісту чи значення, що може бути як усвідомленим, так і неусвідомленим. Функція установки в регуляції діяльності – це забезпечення цілеспрямованого і стійкого характеру перебігу діяльності особистості” [4].

Поняття готовності можна розглядати і як атитюд чи соціальну

установку (що характерно більше для традицій західної психологічної науки).

У. Томас і Ф. Знанецький [6; 7] визначають соціальну установку як суб'єктивні орієнтації індивіда – члена групи, спільноти, суспільства – на ті чи інші цінності, що вказують на певні соціально усталені способи поведінки. Готовність людини діяти певним чином у певних ситуаціях обумовлена ціннісними орієнтаціями. Соціальна установка перетворюється на активну діяльність під впливом мотиву.

Дж. Олпорт вважає, що готовність заздалегідь дати відповідь є важливою детермінантою соціальної поведінки. Адже людина прагне викликати в інших такі установки, які б вона хотіла мати стосовно себе самої. Людина організовує свою поведінку так, щоб інші люди бачили її саме такою, якою очікують побачити. Соціальні установки Дж. Олпорт розглядає як несвідомі, як такі, що певною мірою регулюють поведінку людини.

В цілому, установка, за визначенням Дж. Олпорта, має принаймні п'ять аспектів: “Це щирий і нервовий стан готовності до відповіді, організований за допомогою досвіду, який справляє і/чи спрямовує динамічний вплив на поведінку” [8].

Сучасні підходи в західній психології визначають соціальну установку як орієнтацію індивіда на певний соціальний об'єкт, що виражає схильність діяти певним чином відносно цього об'єкта.

Отже, з точки зору політичної психології, поняття установки чи атитюду може виступати однією з пояснювальних моделей поведінки суб'єктів політичного вибору. Але наш аналіз був би не повним без зауваги на ще одне можливе тлумачення поняття готовності до політичного вибору.

Готовність здійснити політичний вибір можна розглядати як варіант готовності до дії. Психологічний словник визначає готовність до дії як “установку, спрямовану на виконання тієї чи іншої дії”. Ця готовність “припускає наявність певних знань, умінь, навичок; готовність до протидії перешкодам, які виникають у процесі виконання дії; надання якогось особистісного змісту виконуваний дії. Готовність до дії реалізується за рахунок прояву окремих складових дії: нейродинамічної сформованості дії, фізичної підготовленості, психологічних факторів готовності”.

З іншого боку, залежно від підходу до визначення поняття “готовність”, у структурі готовності до свідомого політичного вибору можна виокремити певну кількість компонентів. У найзагальнішому вигляді структуру готовності можна уявити такою, що складається з трьох компонентів: когнітивного (усвідомлення об'єкта), афективного (емоційна оцінка об'єкта) і поведінкового (послідовна поведінка відносно об'єкта).

Крім того, можливість чи готовність до здійснення політичного вибору має три вектори:

- можливість “політичних об'єктів” вести політичну боротьбу і впливати на суб'єктів політичного вибору;
- можливість суб'єктів політичного вибору конструктивно робити такий вибір;
- можливість організаторів політичного вибору ефективно організовувати процес виборів.

Розглянемо деякі з цих векторів докладніше.

Перший вектор. Під політичними об'єктами розуміємо політичні партії, об'єднання, а також окремих політиків, що беруть участь у політичній

життєдіяльності суспільства. Під політичною боротьбою розуміється сукупність методів і засобів, дії політичних об'єктів, спрямовані на здійснення впливу на суб'єктів політичного вибору (електорат). Ця проблема широко обговорюється в науковій літературі, тому не будемо детально її розглядати [див., напр., 9; 10; 11].

Другий вектор. Як ми вже відзначали, вибір завжди особистісно значущий, тобто на вибір політичним суб'єктом запропонованих альтернатив впливають досвід, мотиви тощо. Виходячи з цього, альтернатива, яку обирає суб'єкт вибору, тією чи іншою мірою повинна задовольняти його потреби. Важливим у цьому зв'язку вважаємо поняття наміру суб'єкта вибору. Адже весь комплекс суб'єктивних факторів (до яких належать і наміри), що впливають на вибір, може підпадати під вплив і видозмінюватися в результаті дії політичних об'єктів (політичної боротьби) на свідомість суб'єктів вибору.

Згідно з Дж. Кулем [12], намір складається з низки елементів, об'єднаних у мережу. Ключовими елементами є когнітивні репрезентації сьогодення та майбутнього. Для генерування повноцінного наміру суб'єктові повинен репрезентуватися однозначний зв'язок між 1) мотивом, 2) метою і 3) способом досягнення мети. У ситуації політичного вибору намір суб'єкта також представлено цими трьома моментами. Так, альтернатива вибору повинна бути особистісно (мотиваційно зумовленою) привабливою, значимою: у результаті дії (акту вибору) суб'єкт вибору повинен одержати певний зиск від своєї дії. Отже, мета – одержати певний зиску внаслідок вчиненого вибору. Способом досягнення мети (зиску) є участь у виборах.

У випадку, коли будь-якого з цих елементів немає або він недостатньо представлений, суб'єкт ставиться до цього елемента з підвищеною увагою (усвідомлено чи неусвідомлено) і додатково переробляє інформацію, пов'язану саме з цим елементом. Це, на думку Дж. Куля, стає найімовірнішою причиною виникнення неповноцінного наміру, що персеує (тобто відновлює сам себе, “зациклюється”), але не втілюється в дію. У ситуації політичного вибору неповноцінний намір спостерігаємо тоді, коли суб'єкт вибору не знає (не впевнений), яку з запропонованих йому альтернатив обрати. У крайніх своїх проявах такий суб'єкт голосує (здійснює акт вибору) проти всіх чи взагалі не використовує свою можливість вибору. Здебільшого це пов'язано з низькою політичною свідомістю суб'єкта вибору, недостатнім чи неефективним впливом політичних об'єктів на нього. Навіть якщо вибір і відбувається, то він неконструктивний.

Таким чином, політичні сили, політичні об'єкти, що беруть участь у виборах, повинні орієнтуватися насамперед на мотивацію суб'єкта вибору як ключовий елемент готовності до здійснення свідомого політичного вибору.

Третій вектор стосується переважно об'єктивних факторів, що впливають на суб'єктів політичного вибору. Можна з упевненістю припустити, що в ситуації виборів, коли на виборчих дільницях не створено необхідних умов для проведення виборчих процедур (голосування), активність електорату в цілому буде невисокою.

Висновок. Під готовністю до здійснення політичного вибору слід розуміти сукупність якостей, знань, навичок, мотивів особистості, які забезпечують здійснення суб'єктом вибору акт вибору з запропонованих йому політичних альтернатив, а також сукупність об'єктивних умов вибору (ситуації, наявності альтернатив вибору тощо), забезпечених організаторами ситуації політичного вибору.

Література:

1. **Бассин Ф. В., Прангшвили А. С., Шерозия А. Е.** О перспективах

дальнейшего развития научных исследований в психологии (к проблеме бессознательного и собственно психологической закономерности). Вопросы психологии, 1979, с. 5.

2. **Т. Т. Иосебадзе, Т. Ш. Иосебадзе.** Проблема бессознательного и теория установки школы Узнадзе. // В кн. Бессознательное. Природа, функции, методы исследования. Под общей редакцией А. С. Прангишвили, А. Е. Шерозия, Ф. В. Бассина. Тбилиси: Издательство "Мецниереба", 1985. Том 4, с. 37.

3. **Ш. А. Надирашвили.** Психология пропананды. Тбилиси: "Мецниереба", 1978, с. 12 – 15.

4. **А. Г. Асмолов.** На перекрестке путей к изучению психики человека: бессознательное, установка, деятельность. В кн.: Бессознательное. Природа, функции, методы исследования. Под общей редакцией А. С. Прангишвили, А. Е. Шерозия, Ф. В. Бассина. Тбилиси: Издательство "Мецниереба", 1985. Том 4, с. 83 – 90.

5. **Асмолов А. Г.** Деятельность и установка. – М., 1979.

6. **Thomas, W. I. and F. Znaniecki.** The Polish Peasant in Europe and America. Boston: Badger, 1918.

7. **Thomas, W. I. and Florian Znaniecki.** Social Environment, Attitudes, and Values. In: Hollander, Edwin P., and Raymond G. Hunt (eds.) Classic Contribution to Social Psychology. New York: Oxford University Press/London: Toronto, 1972.

8. **Allport, G. W.** Attitudes. In: C. Murchison (ed.), Handbook of Social Psychology. Worcester, Mass: Clark Univ. Press. Pp. 798-884, 1935.

9. **Деннис Э.** Беседы о масс-медиа. - М.: Вагриус, 1997. - С. 139.

10. **Кузьмин О. В.** Социология общественного мнения. - Новосибирск, 1996. - С. 34.

11. **Солодухин Ю. Н.** Российские средства массовой информации: являются ли они "четвертой властью"? // СМИ в политических технологиях. - М.: Энигма, 1995. - С. 15.

12. **Kuhl J.** Motivation, Konflikt und Handlungskontrolle. Heidelberg: Springer, 1983.

Бібліографічний опис статті:

Духневич В. Психологічна готовність до політичного вибору // Соціальна психологія. - 2004. - № 2 (4). - С.70-76

[<< Назад](#) [Далі >>](#) [До змісту](#)

Перейти:

[- Віталій Духневич. Психологічна готовність до...](#)

• **Політичний менеджмент**

- [Редакційна колегія](#)
- [№ 4-5 \(55-56\) \(грудень 2012\)](#)
- [Архів номерів](#)

• **Соціальна психологія**

- [Редакційна колегія](#)